

Josip Kregar

POLITIČKA OPTIČKA VARKA

Fizičari imaju jasno objašnjenje jednog optičkog paradoksa, *camera obscura*. Slika koja prolazi u mračnoj komori kroz malu točku na zidu stvara sliku okrenutu naglavce. Kada se ta točka proširi, slika postaje manje jasna no ispravna. Svi koji se bave politikom, kao vi, svjesni su i bez znanja fizike tog fenomena. Ako se u mračnome dobu slike puštaju kroz mali otvor političke uskogrudnosti, tada su predodžbe stvarnosti okrenute naglavce. Svi oni u mraku vidjet će jasne izokrenute slike i misliti da je to što vide stvarnost. U politici je malo ljudi koji hoće, a još manje onih koji mogu, odreći se predrasuda i uskogrudnosti pustiti više svjetla, suočiti se s manje jasnim slikama pa onda možda i zbuniti i dezorijentirati sve koji hoće jednostavna rješenja i toplu ugodu mraka. No to svjetlo u politici zove se politička sloboda i odgovornost, a ljudi koji to mogu su državnici, a ne dužnosnici.

U ovom tekstu postavlja se više općih pitanja. Prvo je pitanje političkog povjerenja i legitimiteta vlasti, zapravo: osnovnih obilježja politike. U odgovoru se tvrdi da su povjerenje i odgovornost, shvaćanje politike kao poziva povezani. Drugo je pitanje političkih reformi. Ovdje se ne nude prijedlozi promjena, nego se upozorava na neuralgične točke u kojima su uvjeti za promjenu sazreli, gdje se promjene očekuju i traže. Treće je pitanje problem izgradnje odgovorne javnosti, a četvrto razmatranje uloge koju u svemu tome imaju intelektualci.

1. Političko povjerenje i legitimitet vlasti: osnovna obilježja politike

U Hrvatskoj vlada osjećaj nezadovoljstva. Politika se svodi na izborne križaljke i personalne kombinacije. Tek smo završili jedne izbore, parlamentarne, a već slijede lokalni. Ne vidi se da izborni modeli nisu dobri i da su rezultati nesporni, ali ne i pravedni. To je stanje u kojem se potencijali ne vide, u kojem se propuštaju dobre prilike, u kojem ljudi ne daju sve što mogu i u kojem se više vide sebični interesi nego zajednička perspektiva. Snage se gube na nevažne ciljeve i nepotrebne sukobe. Razumne ciljeve ne slijede odmjerene mjere.

Na sceni su razmetanja osobnih vizija – grada, Ustava ili zakonskih prijedloga. Kao da postoje samo politički pojedinci, a ne političke ličnosti, kao da ličnosti nisu uzori. Ako nas iskustvo o političarima iščemu uči, to je da oni više vole prava od obveza, povlastice od skromnosti i svoj interes više od općeg interesa birača. To nije neobično, jer ljudi nisu anđeli, mogu biti sebični i lažljivi, ali to nije dopustivo, jer razara i kvari politiku, daje loš primjer. Nisu svi političari takvi, uvijek im u početku vjerujemo i nadamo se da su drukčiji i bolji. Nije tako samo na Balkanu, u zemljama bez demokratske tradicije, nego i u najrazvijenijim demokracijama. Uostalom, i kažemo da im dajemo svoje povjerenje. Naravno, nisu svi takvi i nisu svi sebični i potkupljivi položajem i vlašću. Međutim, test kojoj od grupa pripadaju političari je test odgovornosti, poštenja i predanosti službi. Načela obavljanja javne funkcije polaze zato od pretpostavke da su građani dobri, da imaju pravo kontrolirati i smijeniti one koje biraju, i iskustvo polazi od toga da su građani dobri, a institucije i političari pokvarljivi. Ne bih se baš želio pozivati na Francusku revoluciju, ali već tada je rečeno: »Institucija koja ne polazi od pretpostavke da su građani dobri a da su dužnosnici potkupljivi je loša.« To je početak odgovornosti, a ne uvreda ili optužba političara. Političari nemaju pravo ljutiti se na onoga tko ih poziva na odgovornost, a još manje na pravila i institucije koje ograničavaju njihova prava. Politička vlast nije samo vještina, nego i znanje stvaranja i razvoja demokratskih institucija. To je prije vještina davanja dobrog primjera. To nije poslovanje poduzećem koje

teži profitu, to nije tehnologija, već i sposobnost korištenja trenutka radi reformi. Zato se nezadovoljstvo gradi na temeljima opće neodgovornosti, neodgovornosti za osobnu sudbinu, posao ili društvenu ulogu ili funkciju. No u društvu nisu svi isti. Neki imaju ovlaštenja i vlast i mogu legitimnom silom provesti svoju volju usprkos otporu. Njihova odgovornost je u pitanju. Odgovornost nije opasnost za vlast, odgovornost je pretpostavka dobre vlasti.

Ovo nije apstraktna analiza politike kao poziva. Kod nas politika nije oratorska vještina, nadmetanje programa i vizija, već gruba i prljava disciplina preživljavanja. Prednost imaju iznimni talenti u prevrtljivosti politike, denunciranju osobe protivnika, zaboravu obveza i obećanja. Prednost imaju intelektualno prosječni, a moralno nemarni, opsjednuti paranoičnim prepoznavanjem neprijatelja, spremni na opstrukciju, a nesposobni za kreaciju. Vole se vođe, a ne odgovorni političari, o politici se mašta kao o kratici za socijalnu promociju i brzo bogaćenje. Selekcija je negativna: bolje prolaze nesposobni oportunisti, a prema karijeri doista bi svatko mogao biti političar. A kada se jednom položaj zauzme – jer povratak u neku profesiju (političari kod nas obično ni nemaju drugu profesiju) jednostavno nije poželjan – politika se materijalno i statusno isplati.

Kašalj, ljubav i korumpirana vlast ne mogu se sakriti. Vlast koja želi stabilnost, opstanak i održanje bit će ona koja potiče borbu protiv korupcije. Ta politička volja nužna je pretpostavka i ne da se fingirati. Znači ne samo donošenje zakona, već odlučnost, ljude i sredstva za njezino suzbijanje. Nisu dovoljne fraze i riječi, već uspjesi. Nije dosta mudro i lijepo govoriti kada se obećava, već treba odraditi posao i odgovarati za uspjeh u borbi protiv korupcije. Kažem: nije korumpirano društvo, sebični političari i lukavost u obrani posebnih interesa su naša realnost i ne smije se u tome pretjerati, no to je točka od koje počinje mjerenje naše udaljenosti do dobre vlasti i europskih kriterija. Ne volim riječ borba protiv korupcije (premda je i sam upotrebljavam). To sugerira da postoji bitka koja kada se okonča i dobije, znači kraj. U slučaju suzbijanja korupcije jednostavno nije tako. Nije to križarski rat protiv nemorala, već želja da imamo dobru i odgovornu vlast, poštene ljude na vrhu. Tome neće biti kraja. To je normalno stanje, u kojem

normalnost znači da je korupcija incident i iznimka, a ne pravilo i sistem. Situacija u kojoj netko pogriješi i odgovara, a ne situacija u kojoj svi šute, trpe i sudjeluju.

Političke elite vješto se koriste pojmom bitke jer se bore protiv svojih političkih protivnika, govore, a zapravo žele šutnju i tiho sudjelovanje u korumpiranom sustavu. Korupciju treba suzbiti tako da ne nanosi strašnu štetu ekonomiji, da ne razara javni moral, treba upravljati njezinim rizicima i smanjivati moguće štete. To nije bitka, već napor koji nije tako težak, jer ako su drugi uspijevali i uspjeli, zašto ne bismo i mi, ljudi u malim i manje razvijenim zemljama? Uostalom o nama se i radi – ako ne želimo biti periferija bogatog svijeta – a ne o vanjskom pritisku. Novi zakoni i institucije, slične modernim demokratskima – kao pozitivno iskustvo, te učenje o tome kako su štetni skandali stalna vrtnja u krugu sukoba optužbi i pljački, moraju pokrenuti mudre ljude i odgovorne političare.

Ne sumnjam u uspjeh: prije samo pet godina to je bila tabu tema, korupciju su svi negirali, podcjenjivali (što je normalno), a danas o tome ovise vlade, padaju ministri, govore mediji, kardinali pišu pisma, a obični ljudi shvaćaju da je to jedno od glavnih njihovih političkih interesa. Borba bi se trebala voditi svim sredstvima. Najprije zakonskim kaznama i ograničenjima, jer najbolji lijek protiv korupcije je strah od odgovornosti. Ne manje važno, i buđenjem svijesti o njezinoj šteti, jer korupcija pogađa siromašne i manje moćne, te prevencijom: pretvaranjem politike u odgovornu profesiju. Možda najvažnije: borbu treba voditi političkom voljom i izgradnjom institucija koje će korupciju smanjivati, a javne funkcije dodjeljivati sposobnima a ne podobnima, politikom u kojoj je javnost i javna kontrola glavna smetnja korupciji.

2. Potreba i nemogućnost političkih reformi

Politička vlast nije samo vještina osvajanja i održanja vlasti, već i znanje stvaranja i razvoja demokratskih institucija. To je prije vještina davanja dobrog primjera. To nije poslovanje poduzećem koje teži

profitu, to nije tehnologija, nego i sposobnost korištenja trenutka radi reformi. Takav trenutak je danas. Demokracija nije zajamčena i ostvarena. Jednom osvojena, može se ostvariti samo neprekidnom svjesnom promjenom. Jednom uspostavljena, nikada ne ostaje ista, već se mijenja i reformira. Demokracija u sebi ima ugrađenu potrebu za mijenjanjem i poboljšanjem. Realnost u doba strahovite zbrkanosti je nažalost zadatak onih koji vode društvo, i u tome im treba pomoći.

Zašto u Hrvatskoj izostaju važne političke reforme? Najprije možda zato što u kolektivnom pamćenju reforme postoje kao niz (ideoloških?) kampanja u kojima je izraz reforma služio kao prikladna kulisa za personalne i slične promjene. Što se više mijenjalo, manja je bila stvarna promjena. Ispod razine fasada i naziva institucija ostajala je inercija vrijednosti, odnosa i metoda djelovanja. Ne ulazeći u sve razloge nestanka eksplicitnih ideologija s političke scene, i gledajući samo posljedicu, stvaranje politike u kojoj su vrijednosti relativne a ciljevi nejasni i nepoznati, a osobito to da se vjeruje u radikalne promjene i u daleke ciljeve. Taj tip političkog cinizma samo je privremena faza nakon razdoblja euforija i karizmatičkih vođa, ili možda samo faza prije nastanka potrebe za obnovom takvih energija masa. Političke reforme povezane s karizmatičkom uvjerljivošću vođa vjerojatno bi, kao i prije, naišle na podršku, potaknutu organizacijom i medijima, objektivnom neizvjesnošću u kojoj se nalazi mnoštvo ljudi. Zašto ipak izostaju? Vjerojatno zato što se za tim ne osjeća potreba. Proces pasivizacije kritičkog mišljenja, reorijentacija na hedonističke i efemerne teme, zabavu i zaborav, daleko je odmaknuo i politička elita za to nema interesa. Drugi pak društveni slojevi, skupine i institucije, nešto zbog nesklonosti riziku, a nešto i zbog vlastite dezorijentacije, ne mogu preuzeti nikakvu važnu ulogu.

Možda je riječ i o tome da se u reformama skrivaju jasni politički i interesni rizici. Prilično je jasno da postojeća teritorijalna raspodjela i sustav lokalne samouprave nisu racionalni. Velik je broj malih jedinica, nemoćnih i nesposobnih da nose razvoj i život lokalne zajednice, nejasno je određenje pojma i veličine gradova, pa i neracionalna županijska podjela i ustroj. To su uvjeti koji prizivaju jake

i radikalne mjere. Međutim tko, koja politička snaga, može preuzeti odgovornost ukidanja i spajanja općina prekrajanjem granica? Tko god da se u to upusti gubi dio birača, izaziva potrese i potrebu novih kompromisa: politički gubi. Reforma je potrebna, no na nju se nitko ne usudi, i zadovoljavamo se malim intervencijama kojima postupno, ali na dugi rok sigurno, destabiliziramo politički sustav. Slično prethodnomu, izborni sustav je problematičan. Model nije kritički razmotren, glasovi potrebnih promjena su utišani. Imamo više birača nego stanovnika. Pravila kampanja su idiotska. Institucije ne djeluju – etičko povjerenstvo, na primjer. Troškovi rastu. Stečeni običaji ritualiziraju političko i izbornu ponašanje (rasprava o sastavljanju vlade nakon izbora to jasno pokazuje). Političke stranke ne drže se vlastitih statutarnih pravila. Prethodni izbori su upozorenje i pouka. Izbori koji slijede bit će izbori za lokalnu samoupravu. Međutim, model izbora i ustroj lokalnih tijela nije dobro uređen. Nismo uspjeli ni u boljem ustroju vlasti nakon izbora. Moderna uprava je otvorena djelovati ograničena zakonom, uz punu transparentnost i otvorenost. Odluke trebaju biti obrazložene, a kako su i zašto donesene, građani trebaju znati. Javna služba ne smije se prepletati s privatnim interesima. Treba smanjiti kumulaciju funkcija.

Međutim, i ovdje će onaj tko se prihvati zadatka predlaganja reformi steći mnoge neprijatelje i osjetiti otpore. Konačno, stječe se dojam o prešutnoj suglasnosti, inače suprotstavljenih skupina političke elite, da takva pitanja ne treba pokretati, da je bolje probleme trpjeti no poduzeti nešto i preuzeti rizik promjena.

Reforme političkog sustava su ključ promjena. Treba vratiti povjerenje u slobodne izbore, zakonitost, odgovornu, otvorenu i efikasnu vlast. Ljude ne treba postavljati na odgovorne funkcije zato što su odani stranci ili osobi, već zato što su sposobni i poštjeni. Ustav treba mijenjati u onome što evidentno ne valja (referendum, npr.), a ne prema onome što nam se osobno ili politički sviđa. U jednom od svojih govora Demosten je rekao da je nepovjerenje naša obrana od despota. Kaže da političarima treba postaviti pitanja i zatim povjerenje dati prema njihovim odgovorima. Politički odgovorna vlast pretpostavka je reforme upravnih institucija. Moderna država

pretpostavlja odgovornost onih koji je vode, sankcioniranje pogrešaka i odgovornost za rezultat. U izborima je baš i riječ o tom presudnom pitanju: kome vjerovati? Ne vrijede obećanja i parole, u pitanju je njihova vjerodostojnost.

3. Javno mnijenje

U Hrvatskoj postoji evidentan politički napredak. On je izražen mnogim istraživanjima i njihovim indikatorima, iskazan je nezavisnim političkim ocjenama, primjećuje se u reagiranjima i ponašanju ljudi. Ta ocjena svakako godi svakoj prethodnoj vladi od nastanka demokracije, no zasluge bi ipak trebalo pobliže razmotriti. Promjene se teško mogu pripisati sustavnom, analitički utemeljenom, odlučnom naporu vlasti da stvori i dade život institucijama, da daje primjer i vodstvo (*leadership*). Jači je, čini se, utjecaj općih promjena u našoj okolini: promjene globalizacije, komunikacijskih mreža i kulturalnog, ekonomskog i društvenog, pa i političkog utjecaja izvana. Granice su porozne prema razmjeni slika i informacija, prema prodiranju liberalnih kulturnih obrazaca, prema novom definiranju identiteta. Promjene su se dogodile bez plana, spontano i slučajno, one su izvan kontrole i usmjeravanja. To samo po sebi nije ni loše ni dobro, jednostavno je činjenica koja govori o uzrocima napretka. U tome je važnost promjena u svijesti ljudi, u dinamici javnosti, bila presudna.

»Može li se doista vjerovati da je javno mnijenje izum advokata Dantona iz 1789. ili svetog Tome Akvinskog u 13. stoljeću?«¹ Oduvijek je osnovna dilema vlasti bila vladati na temelju slobodnog uvjerenja da je vlast dobra i da podnosi kritike ili pak vladati silom, na otvoren ili prikriven način. I da nastavim započeti citat: »Onaj tko hoće da vlada s Janjičarima, ovisi o mišljenju Janjičara i o mišljenju koje o njima imaju ostali podanici. Uistinu, ne može se vladati s Janjičarima. Talleyrand je rekao Napoleonu: ‘S bajunetama se, Sire, sve može uraditi osim sjesti na njih’. A vladati ne znači samu gestu,

¹ Jose Ortega y Gasset, *Pobuna masa*, Anali, Zagreb, 1941, 149.

kojom si prisvajamo vlast, nego mirno vršenje same vlasti«. ² Dvostruka je reperkusija ovog citata na stanje u Hrvatskoj. S jedne strane, vladanje na temelju javnog mnijenja nastoji se olakšati snižavanjem razmišljanja u mnijenju. Što se manje misli, mnijenje je jače. Snaga medija leži ne samo u njihovoj dostupnosti, već i razumljivosti svima. Svi mogu imati svoje mišljenje o silikonskim usnicama, no sve manji broj misli o tome kako spriječiti inflaciju. Svi mogu održavati naše »vatrene«, naše skijaše, naše skakače, no mali broj će misliti o tome da ako novca ima i za dvorane i za proslave, da ga onda nema za školstvo i bolnice. Nesklonost apstraktnome mišljenju ide korak dalje: stvara se nesklonost mišljenju i odium prema jučerašnjim sigurnim obećanjima i vrijednostima. Međutim, vezati se s takvim stvarateljima javnog mnijenja znači ovisiti o njima u vladanju, znači zamijeniti odgovornost vladanja za frivolnost moći.

No s druge strane, vladanje obećanjima ne počiva samo na zaboravu obećanja, već oslanjanjem na skupinu i aparat podložnika. Janjičare nisu zamijenili generali (valjda smo to prošli), nego aparat stranačkih sinekura i osobnih lojalnosti. Položaji se ne stječu sposobnošću obavljanja posla, već odanošću bezličnom poretku stranačkih funkcija. Zato umjesto ciljeva koje trebamo postići, dužnosti obavljaju ljudi kojima viši vjeruju. No vražja odredba tog prešutnog ugovora nije u zamjeni prosječnosti i poslušnosti za moć, status i dobitak, već u tome da su svima vezane ruke. Demokracija i klijentilizam ne idu zajedno. Odgovornost i osobna lojalnost ne mogu skupa. »Neke su stranke... postale stranke čistih lovaca na položaje, koji svoj program mijenjaju u skladu sa šansama prikupljanja glasova... S rastućim brojem službi uslijed opće birokratizacije i s rastućom potražnjom za njima raste ta tendencija kod svih stranaka, a one za svoje pristaše sve više postaju sredstvo za postizanje cilja koji se sastoji u tome da oni budu na taj način zbrinuti«. ³ Zapravo zato zabrinjava lakoća prijedloga i donošenje odluka. Rečeno je: Europa je naš put i cilj, strateška odluka, ali kad se od nas zahtijevaju izvjesni napori i žrtve, onda nije, onda

² Isto, 149.

³ M. Weber, *Vlast i politika* (ur. V. Katunarić), Jesenski & Turk, Zagreb, 1999, 171.

to nije važno, važan je naš ponos i sljedeća velika sportska priredba. Umjesto javne rasprave, koja podrazumijeva razlike i odgovornost za rečeno, imamo javno mnijenje koje podrazumijeva zaborav rečenog, a ne podrazumijeva kritičko razmišljanje. Čini se da javno mišljenje ne postoji, a u tu prazninu uvaljuju se birokratska prosječnost i rutina naše nekompetentne i neinventivne birokracije. Poruka je sljedeća: U Hrvatskoj arogancija i ignorancija, osornost i neznanje, idu zajedno. Prate ih uvijek blazirana površnost i osjećaj samouvjerene lakoće. Reforme političkog sustava su ključ promjena. Treba vratiti povjerenje u slobodne izbore, zakonitost, odgovornu, otvorenu i efikasnu vlast. Ljude ne treba postavljati na odgovorne funkcije zato što su predani stranci ili osobi, već zato što su sposobni i pošteni.

Javnost je za sada glavno sredstvo protiv takve degeneracije i aberacije političkog sustava, jače i efikasnije sredstvo od organizacijskih mjera, zakonskih i pravnih ograničenja.

4. Poziv intelektualca

Pojam inteligencije kao društvenog sloja s razlogom se dovodi u pitanje. Ideja racionalnog i liberalnog prosvjetiteljstva, obnovljena u revolucionarnim utopijama, da u društvu postoji sloj predodređen za to da osmisli, stvori i formulira, obrazloži i raširi ideje koje će vladati ljudima, dati smisao poretku, biti kritična svijest prema stvarnosti poretka, ta ideja nema čvrst temelj. Utvrdili smo da postoje zabrinjavajući otkloni od dobre vlasti i vladanja, pa onda, što je obvezom da se riječi kritike pretvore u programe akcije? Ako više i ne tražimo revolucionarni subjekt, ako ne tražimo slobodnu inteligenciju, ako više i ne vjerujemo u klase za sebe, nismo izbjegli sasvim praktično pitanje o tome kolika je vrijednost ideja ako uz njih ne stoji i snaga koja zamisli pretvara u stvarnost. Nismo izbjegli etičko pitanje o tome koja je naša odgovornost. Tu se ne radi o idejama, već o politici i djelovanju.

Autokracije se moraju i mogu oslanjati na ljude koji su zadovoljni postojećim, koji će svemu povlađivati, ali demokracije da bi opstale

trebaju kritiku, nezadovoljstvo i prijedloge promjena, i to od ljudi koji znaju osjećaj nezadovoljstva pretvoriti u promjene, ljudi koji znaju. Iskustvo nas uči da je izravnost i iskrenost jedina pomoć u teškim vremenima. To se može tek kad nismo vezani za stranke i položaje. Nemamo ambiciju zamijeniti djelovanje stranaka u zastupanju interesa i idejama.

Sve ovo govorim kao intelektualac koji se često ali nerado pleće u politiku. Čuđenje, zabrinutost ili iskrenost su luksuz kojeg si dozvoljavaju intelektualci. Intelektualci – barem oni koji zaslužuju taj naziv – sumnjaju u svoje vlastite stavove, boje se odgovornosti za svoje riječi, ne vjeruju slijepo, već propituju. Za političare, na njihovu žalost, to ne vrijedi. Za političara nema izbora kakav ima budistički vjernik. Taj može birati između malog puta (Hinajana), života prostog i jednostavnog, i velikog puta (poslanja), strogog i teškog nošenja dužnosti. Izbor je biti dužnosnik, u smislu zakona (o sprječavanju konflikta interesa) ili državnik, u smislu odgovornosti poslanju. Naša poruka je da svaki političar, a ne samo vi, no naročito vi, ima taj izbor. Sigurni smo da je vaš izbor dobar, zato vas i zovemo na ovaj razgovor. Teško je istovremeno biti intelektualac i baviti se politikom. U politiku takvi unose propuh naivnosti i nevinosti⁴. Nevinost u politici, kao uostalom i nevinost općenito, ima visoku cijenu. To je cijena zadirkivanja prijatelja koji nas od toga odgovaraju. To je društvena cijena, jer se događa da je savjet dan u krivom i nezgodnom trenutku. No najveća cijena igranja s politikom za intelektualca je u tome da se onda shvaća kako nitko nije sasvim nevin. Politika je jedna složena djelatnost, a političari su ljudi koji zaista znaju što se događa (i kada to prešute).

Političari su vješti ljudi, koji traže skrivene poruke i značenja, koji su skloni tome da vide političku zamku ili manevar i tamo gdje ga nema. Kao rezultat toga oni često pokazuju neopravdanu sumnjičavost, a rijetko će lukavost pogrešno ocijeniti kao naivnost. I ne vole da ih se podcjenjuje. Politički ambiciozan znanstvenik vjerojatno neće

⁴ Daljnji tekst kao varijacija ideje J. Marcha, *Science, Politics and Innocence*, Zbornik PFZ, 37, 3–4, 1987, 390 (prijevod S. Ivanišević, 393).

zadržati povjerenje kao znanstvenik, a veliko je pitanje može li biti dobar političar. Stoga je, s gledišta znanosti i njezine uloge u društvu, bolje da znanstvenici ne uspiju u politici. Znanstvenici koji su bili dovoljno nesretni da budu uspješni u političkim ulogama počinju sebe doživljavati ne kao savjetodavce, nego kao utjecajne ljude. Don Kihot je rekao da svaki vitez ima svoju ulogu. Mi imamo svoju. Ne u ignoriranju politike, jer neznanje nije vrlina, nego u našoj naivnosti i nevinosti. Tek kada i ako vjerujemo u to da se ne bavimo i da se ne trebamo baviti politikom – »if the scientist keep telling themselves every moment that they should never ever think politically, they will think politically just about the right amount«⁵ – dovoljno ćemo se ograničiti na pravu mjeru sudjelovanja. Dakle, mi se pravimo da se ne bavimo politikom, ali zacijelo se bavimo onim stvarima u kojima imamo znanja i iskustva.

5. Kretanje naprijed

»Politički život pokazuje danas tužno lice. Mnogi ljudi, a istraživanja javnog mnijenja to pokazuju, su nesigurni, razočarani ili čak zgađeni općim društvenim uvjetima u našoj zemlji. Mnogi vjeruju – demokracija ili ne – da moć leži u rukama nepouzdanih likova, čija je glavna briga osobni probitak umjesto interesa naroda. Mnogi su uvjereni da pošteni ljudi prolaze loše, dok pokvareni novi bogataši imaju zeleno svjetlo. U ovoj zemlji prevladava mišljenje da se isplati lagati i krasti; da su mnogi političari i dužnosnici podmitljivi; da su političke stranke – premda deklariraju poštene namjere slatkim riječima – prikriveno manipulirane sumnjivim financijskim vezama. Mnogi pitaju zašto, nakon osam godina izgradnje tržišne ekonomije, naša gospodarska moć ostaje ispod željene razine, i čak prisiljava vladu da poseže za mjerama skrbi za siromašne... Sve veći broj ljudi je razočaran politikom, koju drže odgovornom – i imaju pravo – za zaostajanje u razvoju. Posljedica toga je da postaju sumnjičavi prema

⁵ Isto, 394.

svima, ili da čak imaju averziju prema nama, usprkos činjenici da su nas izabrali na slobodnim izborima« (V. Havel)⁶.

Trenutačno osjećam takvu atmosferu. Nije riječ o razočaranju lakim obećanjima. Zapravo kao da se obećanja sve više ispunjavaju, a s njima smo sve manje zadovoljni. Nije riječ ni o objektivnim ograničenjima i teretu prošlosti. Zavladao je doba nepovjerenja, nevjerice i tužakanja. Nitko nije dobar, malobrojni su pošteni, a većina je nesposobna. Čak i objektivno veliki uspjesi (vanjska politika, infrastruktura) izgledaju bijedno iz perspektive svakodnevnoga života. Tome se nitko ne raduje, takva atmosfera ne pokreće.

Promjena je i subjektivno stanje. Gustav Le Bon je prije jednoga stoljeća stanje klizanja u apatiju nazivao »duhovnom zarazom«. Takvu duhovnu zarazu treba liječiti. Politikom se ne smiju baviti samo političari, još manje je treba pustiti strankama. Političari vide samo svoju perspektivu velikih manevara, stranke samo gledaju pogodnosti za svoje članove. Promjena nastupa kada na scenu izbiju normalni ljudi, potisnu velike vođe, kada sami ponesu odgovornost. Tada umjesto uzvišenih govora i vođa bez mane i straha pobjeđuje zdrav razum. Promjena nastupa kada umjesto konspirativnih sastanaka i doušničkih prijava razgovaramo o temama, a ne o ljudima.

Vratimo se na paralelu sa svjetlom i sunčanim zrakama. Sunčani sat radi samo kad ima sunca. Kad sunca nema, to je obična šipka u zidu. Tako je i s demokracijom. Njezine institucije djeluju samo kad ih osvijetli svjetlo morala i odgovornosti.

⁶ V. Havel, http://old.hrad.cz/president/Havel/speeches/index_uk.html